

Anita Richert-Kaźmierska

Politechnika Gdańska

**KAPITAŁ INTELEKTUALNY I INNOWACYJNOŚĆ
W KONTEKŚCIE ROZWOJU REGIONALNEGO****1. Wstęp**

Jedną z konsekwencji przemian społeczno-gospodarczych przełomu wieków XX i XXI jest wzrost znaczenia regionów w rozwoju gospodarczym kraju. Równoległe z rozwojem koncepcji globalnej wioski i internacjonalizacją gospodarki następuje wzmocnienie idei regionalizmu oraz lokalizmu. Region zaczyna być coraz częściej postrzegany „jako forma środowiska redukującego niepewność i ryzyko, stanowiącego źródło informacji, katalizatora wiedzy, umiejętności i innowacyjności. (...) Staje się jedną z najistotniejszych płaszczyzn, sprzyjających procesom kreowania, absorpcji i dyfuzji innowacji” [7, s. 31].

Szanse na rozwój regionu są tym większe, im bardziej zwarte – w sensie przestrzennym [9, s. 24], a nade wszystko instytucjonalnym¹ – stanowi on terytorium. To konsekwencja nowego podejścia do gospodarki i wdrażania idei gospodarki opartej na wiedzy, wymuszających reorientację dotychczas stosowanego instrumentarium rozwoju regionalnego. Konkurencyjność gospodarki regionalnej i jej zdolności do trwałego rozwoju zależą już nie wyłącznie od lokalizacji tradycyjnych czynników: ziemi, kapitału i pracy, ale także – z upływem czasu w coraz większym stopniu – od wiedzy oraz umiejętności jej praktycznego wykorzystania (technologii). Kluczowe znaczenie w rozwoju regionów odgrywają współcześnie tzw. endogeniczne czynniki wzrostu, w tym poziom kwalifikacji społeczności

¹ Pojęcie zwartości instytucjonalnej odnosi się w tym miejscu do funkcjonowania tzw. układów regionalnych – sieciowo zorganizowanej kooperacji władz samorządowych (gospodarza na danym terenie), podmiotów gospodarczych, instytucji pozarządowych, ośrodków innowacji oraz społeczności lokalnej i regionalnej.

regionalnej i lokalnej oraz rozwinięta infrastruktura przedsiębiorczości i transferu technologii.

W ograniczonych ramach artykułu nie sposób wyczerpująco omówić wszystkich zasygnalizowanych zagadnień. Wątkiem, jest wskazanie możliwości, jakie w rozwoju potencjału innowacyjnego polskich regionów daje partnerstwo i współpraca w ramach regionalnych systemów innowacyjnych oraz wdrażanie regionalnych strategii innowacji.

2. Kapitał intelektualny a rozwój regionalny

Podstawę uruchomienia endogenicznych czynników wzrostu stanowi regionalny potencjał intelektualny. Kondycję tego ostatniego wyznaczają:

- potencjał badawczo-rozwojowy;
- jakość kapitału ludzkiego;
- potencjał innowacyjny;
- potencjał organizacyjny.

Jakość kapitału ludzkiego i potencjał organizacyjny, to wedle *Raportu Konrada* [13] komponenty kapitału intelektualnego. Kapitał ludzki obejmuje w tym przypadku wiedzę, doświadczenie, umiejętności, motywację, intuicję, przedsiębiorczość i zaradność mieszkańców regionu, członków społeczności regionalnej. Stanowi tzw. kapitał intelektualny przypisany jednostce. Kapitał organizacyjny „obejmuje aktywa intelektualne w postaci systemów informacyjnych i komunikacyjnych, infrastruktury badawczej i laboratoryjnej, technologii, procedur, jakości zarządzania, struktur organizacyjnych i całej infrastruktury warunkującej eksternalizację kapitału ludzkiego” [2, s. 146]. To historia, tradycja i kultura regionu oraz powstałe na tym tle normy współżycia społecznego, postawy, motywacje indywidualne i organizacyjne czy wreszcie powiązania i relacje pomiędzy podmiotami funkcjonującymi na danym terenie.

W procesie rozwoju regionalnego, we współczesnych uwarunkowaniach cywilizacyjnych, konieczne jest równoległe wzmacnianie istniejącego kapitału intelektualnego i jego optymalne wykorzystywanie. Regionalne dysproporcje jakości kapitału intelektualnego pokrywają się z ogólnogospodarczym zróżnicowaniem międzyregionalnym i wewnątrzregionalnym. Regiony najbiedniejsze charakteryzuje niski poziom wykształcenia mieszkańców, niski poziom ich aktywności gospodarczej i społecznej, inicjatywy o charakterze partnerstwa publiczno-prywatnego stanowią rzadkość. Niska jakość kapitału intelektualnego jest utożsamiana z brakiem lub niedostatkami tzw. masy krytycznej, koniecznej do uruchomienia i rozwoju pożądanych zjawisk społeczno-gospodarczych w regionie.

Regiony dobrze rozwinięte, konkurencyjne charakteryzuje z kolei [6, s. 3-11]:

- wysoka podaż wykwalifikowanej siły roboczej;
- możliwość kształcenia w regionie;

- zapotrzebowanie na pracę o wysokich kwalifikacjach;
- dostępność wykwalifikowanych pracowników skłonnych do podnoszenia swoich kwalifikacji;
- istnienie instytucji naukowo-badawczych;
- wysoka jakość instytucji edukacji;
- rozbudowana i zróżnicowana podmiotowo struktura układów regionalnych;
- częste podejmowanie współdziałania na zasadach partnerstwa publiczno-prywatnego;
- duża skłonność podmiotów różnego typu do podejmowania współpracy w realizacji przedsięwzięć na rzecz rozwoju regionu.

3. Innowacyjność w problematyce regionalnej

O ile kapitał intelektualny stanowi pewnego rodzaju bazę, na której możliwe jest budowanie rozwoju regionalnego, o tyle innowacyjność to swoista metodyka rozwoju. Oceny innowacyjności można dokonywać w kategorii [15, s. 16-27]:

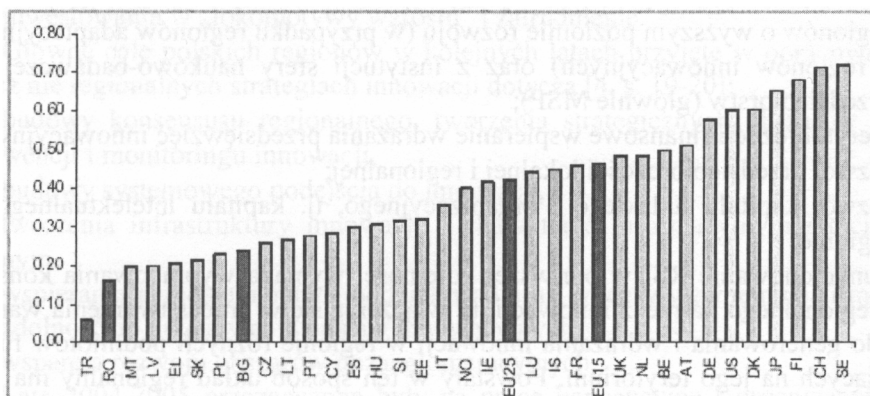
- zdolności do wytwarzania nowych lub istotnie zmodyfikowanych produktów, technologii, usług, form organizacyjnych, tworzącej podstawy gospodarki opartej na wiedzy;
- zdolności do podnoszenia poziomu technicznego i organizacyjnego poprzez adaptację nowych rozwiązań technologicznych i ekonomiczno-organizacyjnych umożliwiających zmiany jakościowe.

Innowacyjność regionów niezwykle trudno zmierzyć i jednoznacznie oceniać. Wynika to m.in. z różnych mechanizmów sprawczych wykorzystywanych w obu kategoriach. O ile w pierwszym przypadku determinantą będą nakłady na działalność badawczo-rozwojową, merytoryczno-finansowa współpraca podmiotów publicznych i prywatnych, liczba i intensywność badań naukowych podejmowanych w ośrodkach naukowych i szkołach wyższych, o tyle w drugim podejściu kluczowe znaczenie odegrają: zdolności w zakresie transferu technologii, w tym środki finansowe na zakup i modernizację istniejących rozwiązań, skłonność przedsiębiorstw do inwestowania czy poziom i rodzaj lokowanych w regionach bezpośrednich inwestycji zagranicznych.

Ze względu na ogólny poziom innowacyjności regionalnej, a także dominację pierwszej lub drugiej kategorii innowacyjności można wyróżnić regiony innowacyjne, adaptacyjne i skansenowe [5, s. 18-20]. „Regiony innowacyjne, to awangarda w światowym procesie przemian. To tam tworzy się innowacje techniczne, ekonomiczne i społeczne. (...) Z kolei regiony adaptacyjne charakteryzują się istnieniem warunków do rozwijania (adaptacji) i rozprzestrzeniania (dyfuzji) innowacji tworzonych w regionach innowacyjnych” [5, s. 19]. Peryferie stanowią tzw. regiony skansenowe, pozostające poza głównym nurtem przemian cywilizacyjnych. Innowacje nie docierają do tej grupy regionów, nie

są przyjmowane przez środowisko regionalne lub ze względu na ograniczenia (bariery) o charakterze technicznym, ekonomicznym i/lub społecznym nie ma możliwości ich adaptacji.

Na tle Unii Europejskiej polska gospodarka, a tym samym i polskie regiony jawią się jako obszary skansenowe. W raporcie *European Innovation Scoreboard 2005* [1, s. 3] Polska wraz z Estonią, Hiszpanią, ze Słowacją, z Bułgarią, Rumunią i Turcją została zaliczona do grupy krajów tracących grunt. Równocześnie Litwa i Malta, mimo że zanotowały niższą wartość wskaźnika sumarycznego indeksu innowacyjności (SII), znalazły się w grupie krajów goniących czołówkę. W roku 2005 wykazały one większą intensywność pożądanych zmian w strukturze potencjału innowacyjnego oraz uzyskały lepsze efekty działań na rzecz wzmocnienia innowacyjności gospodarek krajowych (por. rys. 1).

Rys. 1. Wartość sumarycznego indeksu innowacyjności (SII) w 2005 r.

Źródło: [1, s. 10].

Wśród barier innowacyjności w polskich regionach kluczową rolę odgrywają:

- brak lub niedorozwój instrumentów finansowych na poziomie regionu, w tym regionalnych funduszy poręczeń kredytowych i/lub funduszy pożyczkowych ukierunkowanych na rozwój innowacji;
- niedostatecznie rozbudowany system wzmocnień finansowych i pozafinansowych w krajowej polityce gospodarczej, zachęcających przedsiębiorców do inwestowania w nowoczesne rozwiązania;
- niski poziom partnerstwa i współpracy pomiędzy instytucjami sfery badawczo-rozwojowej i przedsiębiorstwami, a co się z tym wiąże – słabo rozwinięta infrastruktura komercjalizacji nauki i techniki;
- podejście ograniczające innowacyjność do wydzielonego, niezależnego problemu w polityce regionalnej – nadal rzadkie postrzeganie innowacyjności jako kompleksowej metodyki/koncepcji działania, odnoszącej się do wszystkich dziedzin i sektorów tejże polityki.

4. Regionalne systemy innowacji (RSI) i regionalne strategie innowacji (RIS)

Pożądaną zmianę w poziomie innowacyjności polskich regionów ma zapewnić wdrożenie i rozwój regionalnych systemów innowacji (RSI). To koncepcja „publiczno-prywatnego forum współpracy świata biznesu, administracji samorządowej i państwowej, instytucji naukowo-badawczych i edukacyjnych oraz instytucji pozarządowych, umożliwiającego aktywizację lokalnych czynników wzrostu i lepsze wykorzystanie zasobów” [7, s. 32]. RSI to inaczej regionalne układy instytucjonalne – partnerstwo na rzecz generowania i wdrażania innowacji w regionie. Podstawowy zakres działania RSI obejmuje:

- transfer technologii na rzecz podmiotów funkcjonujących na terytorium regionu z trzech źródeł: państw o wyższym poziomie innowacyjności gospodarki, regionów o wyższym poziomie rozwoju (w przypadku regionów adaptacyjnych z regionów innowacyjnych) oraz z instytucji sfery naukowo-badawczej do przedsiębiorstw (głównie MŚP);
- merytoryczne i finansowe wspieranie wdrażania przedsięwzięć innowacyjnych;
- rozwój przedsiębiorczości lokalnej i regionalnej;
- rozwój kapitału ludzkiego i organizacyjnego, tj. kapitału intelektualnego w regionie.

Funkcjonowanie RSI w pierwszej kolejności wymaga wypracowania konsensusu regionalnego na rzecz innowacji, tj. włączenia się w proces tworzenia warunków do generowania i wdrażania innowacji w regionie różnych podmiotów funkcjonujących na jego terytorium. Powstały w ten sposób układ regionalny ma stanowić swoisty „inkubator” procesu innowacyjnego. Wzmocnienie jego zdolności innowacyjnych umożliwia wywołany dzięki wzajemnej komunikacji, koordynacji i kooperacji efekt synergii.

Katalizatorem procesu budowy regionalnych systemów innowacji jest formułowanie i wdrażanie regionalnych strategii innowacji (RIS²). Ich zasadniczym celem jest „wspomaganie władz regionalnych lub lokalnych oraz innych organizacji rozwoju regionalnego w zdefiniowaniu i wdrożeniu efektywnego systemu wspierania innowacyjności w regionie. Strategia określa kierunki polityki innowacyjnej i sposoby budowy i optymalizacji regionalnej infrastruktury wspomagającej innowacyjność” [3].

Opracowanie regionalnych strategii innowacji przez polskie regiony³ jest konsekwencją między innymi realizacji założeń strategii lisbońskiej. Budowa na obszarze Unii Europejskiej najbardziej konkurencyjnej i dynamicznej, opartej na wiedzy gospodarki światowej, zapewniającej zrównoważony rozwój gospodarczy,

² Akronim angielskich słów *regional innovation strategy*.

³ 15 województw do końca 2005 r. zakończyło prace nad sporządzeniem regionalnych strategii innowacji, w województwie mazowieckim proces przygotowania RIS nadal trwa.

kreowanie nowych miejsc pracy i spójność społeczną [8, s.12] ma odbywać się głównie poprzez generowanie innowacji, rozwój nowoczesnych technologii oraz mechanizmów absorpcji wiedzy przez gospodarkę. „Dla regionów wykorzystanie nowych możliwości gospodarczych oferowanych przez społeczeństwo informacyjne i poszerzenie zakresu wiedzy na poziomie lokalnym może stać się punktem przełomowym, dzięki wzrostowi zdolności innowacyjnych” [11, s. 4].

Ponadto regionalne strategie innowacji w przyszłości⁴ umożliwią łatwiejszy dostęp polskim regionom do funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności. Obok priorytetu wyrównywania szans regionom najbardziej nieuprzywilejowanym, w unijnej polityce strukturalnej i polityce spójności pojawiają się także priorytety (szerzej [10] i [14]):

- wzmacniania regionalnej konkurencyjności,
- inwestowania w obszarach charakteryzujących się wysokim potencjałem wzrostu,
- inwestowania w „lokomotywy wzrostu” i zatrudnienie.

Główne cele polskich regionów w kolejnych latach przyjęte w opracowanych przez nie regionalnych strategiach innowacji dotyczą [4, s. 19-20]:

- budowy konsensusu regionalnego, tworzenia strategicznych obszarów interwencji i monitoringu innowacji,
- budowy systemowego podejścia do innowacji,
- tworzenia infrastruktury innowacji o charakterze informacyjnym i technicznym,
- wspierania przedsiębiorstw i oddziaływania na procesy wewnętrzne firm i ich zdolność do przejawiania postaw innowacyjnych,
- wsparcia rozwoju obszarów pozaaglomeracyjnych.

Lata 2004-2005 przeznaczone były na prace koncepcyjne i organizacyjne w zakresie budowy regionalnego zaplecza innowacyjnego (regionalnych systemów innowacji) oraz sporządzenie regionalnych strategii innowacji przez wszystkie polskie województwa.

W latach 2006-2007 dokonane będzie ostateczne zdefiniowanie obszarów aktywności oraz testowanie konkretnych działań przewidzianych w strategiach, a także ustanowienie systemów monitorowania w celu kontroli i oceny realizowanych działań w regionalnych strategiach innowacji. W tym okresie nastąpi weryfikacja przygotowania do wzajemnej współpracy na rzecz rozwoju regionalnego sektorów publicznego i prywatnego.

Implementacja wszystkich propozycji zawartych w regionalnych strategiach innowacji oraz pełna współpraca partnerów w ramach regionalnych systemów innowacji nastąpi w okresie 2007-2013. Wówczas należy również oczekiwać pierwszych efektów poprawy potencjału innowacyjnego polskich regionów oraz poziomu ich konkurencyjności.

⁴ Okres programowania polityki strukturalnej Unii Europejskiej na lata 2007-2013.

5. Podsumowanie

Epoka społeczeństwa informacyjnego staje się nieodwracalnym faktem, a wraz z nią przychodzi konieczność poszukiwania nowych jakościowo i metodologicznie dróg w rozwoju lokalnym i regionalnym.

Kluczowym motorem rozwoju regionów jest ich własny potencjał intelektualny, ze szczególnym uwzględnieniem tożsamości kulturowej miejsca oraz doświadczeń historycznych, a także wiedzy, umiejętności i aspiracji społeczności lokalnych i regionalnych. Ponadto konieczna jest innowacyjność i tworzenie tzw. przedsiębiorczego klimatu, które w warunkach aterytorialności inwestorów stanowią główny argument w podejmowaniu decyzji o lokalizacji poważnych inwestycji na terenie regionu. W literaturze socjologicznej określa się to pojęciem kapitału społecznego, tj. umiejętnością współpracy, wzajemnego uczenia się w środowisku podmiotów kształtujących życie społeczno-gospodarcze danego terytorium [12, s. 15].

Na tle regionów Unii Europejskiej polskie regiony ze względu na poziom rozwoju gospodarczego i stopień innowacyjności określane są odpowiednio jako: zapóźnione w rozwoju i tracące grunt. Szansą na zahamowanie rosnących dysproporcji i zbliżenie jakości potencjału intelektualnego i innowacyjnego naszych regionów do średniego poziomu w Unii jest tworzenie regionalnych systemów innowacji oraz wdrożenie założeń przyjętych w regionalnych strategiach innowacji. Powodzenie w realizacji obu tych przedsięwzięć zależy w dużej mierze od postaw wspólnot lokalnych i regionalnych, ich otwartości i innowacyjności, priorytetów i odpowiedzialności w polityce władz samorządowych czy wreszcie umiejętności współpracy władz regionalnych i władz centralnych.

Literatura

- [1] *European Innovation Scoreboard 2005. Comparative Analysis of Innovation Performance*, European Trend Chart on Innovation, <http://trendchart.cordis.lu>, 16.01.2006.
- [2] *Gospodarka oparta na wiedzy – stan, diagnoza i wnioski dla Polski*, ekspertyza Instytutu Zarządzania Wiedzą w Krakowie na zlecenie Departamentu Strategii Gospodarczej MG, Warszawa-Kraków 2002.
- [3] *Innowacyjność w regionach*, <http://www.pi.gov.pl/Default.aspx?docId=330>, 15.01.2006.
- [4] Klepka M., *Raport z inwentaryzacji Regionalnych Strategii Innowacji (RIS) w Polsce*, PARP, Warszawa 2005.
- [5] Leszczewska K., *Zróźnicowanie regionalne w Polsce*, Zeszyty Naukowe WSZiP im. B. Jańskiego nr 1/2000.
- [6] Markowski T., *Funkcja NSRR na lata 2007-2013 – wybrane zagadnienia rozwoju przestrzennego w projekcie NSRR*, ekspertyza wykonana na zlecenie Departamentu Polityki Regionalnej w MGiP, http://www.nsrr.gov.pl/NR/rdonlyres/06E2D2A6-8133-4A1C-853A-E2DC53E638C1/13093/markowski_funkcja_nsrr_aspekt_przestrzenny.doc, 10.12.2005.

- [7] Matusiak K., *Ośrodki innowacji w Polsce*, PARP i SOOIiP, Poznań-Warszawa 2005.
- [8] Okoń-Horodyńska E., *Strategia Lizbońska – założenia programu rozwoju innowacyjnej Europy?*, [w:] *Strategia Lizbońska a możliwości budowania gospodarki opartej na wiedzy w Polsce – wnioski i rekomendacje*, red. E. Okoń-Horodyńska, K. Piech, PTE, Warszawa 2005.
- [9] Patrzalek L., *Polityka wewnątrzregionalna (intraregionalna) – przesłanki, uwarunkowania, cechy*, „Samorząd Terytorialny” 1997, nr 1-2.
- [10] *Polityka spójności wspierająca wzrost gospodarczy i zatrudnienie – strategiczne wytyczne Wspólnoty na okres 2007-2013*, Komunikat Komisji Europejskiej z dnia 5 lipca 2005, COM(2005)299.
- [11] *Spójność i Agenda Lizbońska: rola regionów*, protokół z sesji i posiedzeń okrągłego stołu z dnia 3 marca 2005, http://europa.eu.int/comm/regional_policy/sources/docconf/lisbon/agenda_pl.pdf, 16.12.2005.
- [12] Stańczyk Z.J., *Dwa rodzaje kapitału społecznego*, „Gospodarka Narodowa” 2000, nr 1-2.
- [13] Sveiby K., *The Invisible Balance Sheet: Key Indicators for Accounting, Control and Valuation of Know-How Companies*, Affarsvarlden/Ledarskap, Stockholm 1989.
- [14] Szlachta J., *Wnioski dla Polski wynikające z raportu kohezyjnego Komisji Europejskiej: nowe partnerstwo dla spójności. Konwergencja, konkurencyjność, współpraca. Trzeci Raport na temat spójności społecznej i gospodarczej. Luksemburg 2004, ekspertyza dla MGIP, Warszawa 2004.*
- [15] *Zwiększanie innowacyjności polskiej gospodarki. Stanowisko RSSG*, [w:] *Procesy innowacyjne w polskiej gospodarce*, Rada Strategii Społeczno-Gospodarczej przy Radzie Ministrów, raport nr 26, Warszawa 2005.

INTELLECTUAL CAPITAL AND INNOVATIVENESS IN REGIONAL DEVELOPMENT CONTEXT

Summary

Subject of the article is intellectual capital and innovativeness in regional development context. Intellectual capital is defined as input necessary to stimulate regional development and innovativeness as it's methodology and upper value. Author addressed issues of Polish regions low-level innovativeness and chances for their innovative potential growth thanks to creating Regional Innovation Systems and implementing Regional Innovation.